

ЛЕОНИД КРИСИН

ПРОБЛЕМИ НА ФУНКЦИОНАЛНАТА СОЦИОЛИНГВИСТИКА

Терминът Функционална социолингвистика е употребен за първи път в труда на Е. А. Земска и Л. П. Крисин (Земска, Крисин 1993). функционалната социолингвистика (по-нататък ФС) е различна от структурната социолингвистика (СС): СС изследва отношенията, между социалната структура на обществото и социалната диференциация на езика, обслужващ определено общество. ФС проучва процеси: Функциониране на езика и промени във функционалните свойства на езиковите единици в зависимост от социалните фактори. По задачи и методи на изследване СС е "синхронна", а - ФС - "диахронна".

В сферата на ФС се включва например проучването на следните проблеми.

1. Проблемът за взаимодействието между езиците и езиковите подсистеми

Тук се изучава взаимодействието между езиците и езиковите подсистеми, обусловено от социалните фактори. В условията на едноноезично общество е актуално да се проучват такива процеси като контактите между езиците и тяхната интерференция, динамиката в развитието на различните типове двуезичие (Във връзка с това вж. Николски 1976) и някои други. В условията на едноезично общество е належащо да се изучават актуалните за съвременното състояние на езиковите подсистеми процеси на разрушаване на границите между тях, влиянието и взаимодействието им: границите между такива подсистеми като книжовен език и териториални диалекти, просторечие, социални и професионални жаргони стават по-размити, настъпва "преливане" на езикови средства от една подсистема в друга, формиране на междинни езикови образувания от типа на интержаргон, полудиалект, общ сленг и под. (Вж. за това по-подробно в Современный русский язык 2003).

Важно място в тези процеси заема влиянието на некодифицираните подсистеми върху книжовния език, особено жаргонизирането на книжовната реч. С това е свързан още един проблем.

2. Проблемът за социалнообусловените промени на книжовната норма

Този проблем трябва да се разглежда от гледище на триадата "система - норма - узус". От една страна, в узуса може да присъства това, което още не е норма. Напр. до неотдавна употребата на думата кофе във форма за ср. р. се приемаше за ненормативна, но тази употреба беше представена масово в узуса; срв. също нормативния и узуалния статус на словоформите за мн. ч. с ударени флексии при съществителните от м. р. от типа договор, инспектор: договорà, инспекторà - наред с традиционнорегулираните договори, инспекторы и под. От друга страна, узусът допуска дори това, което езиковата система "не разрешава". Напр. "незаконните" образувания от типа тощакoвая моча (в езика на медици), образуване на страдателни причастия от непреходни глаголи от типа несгораемый, неувядаемый. Определяща роля за възникването на подобни ненормативни и извансистемни факти имат езикови идиоми, ограничени социално и професионално: специални подезици, професионални и социални арго и жаргони (Вж. Крисин 2000).

3. Проблемът за вариантността на езиковите средства

В традиционното езикознание този проблем се разглежда предимно в областта на стилистиката: изследва се различната стилистична оцветеност на вариантите, комуникативните им свойства, различната употребителност във функционалните разновидности на езика и т.н. Във ФС се обръща особено внимание на разпределението на вариантите по социални групи говорещи и на динамиката на употребата им в различни условия на общуване.

4. Проблемът за комуникативния избор на езикови средства в различни условия на общуване

При проучване на този проблем като изходна позиция може да се приеме схемата на комуникативната ситуация на Якобсон/Хаймс: 1) говорещ, 2) слушащ, 3) отношенията им (официални -неутрални – приятелски), 4) цел на общуване, 5) тема, 6) средства (езици, диалекти, стилове), 7) начин на общуване (устен – писмен - контактен – дистантен). Промениливите, образуващи тази схема, могат да получават различни значения, което дава възможност да се построи типология на комуникативните ситуации, чието основно свойство е зависимост на избора на езиковите средства и начините на общуване от типа ситуация.

Към сферата на ФС се отнасят също и проблемите:

- Проблемът за езиковата социализация на човека. Тя е различна в нееднаква социална среда, срв. напр. социализацията на дете в работническа среда и в среда на интелигенти. Във връзка с това вж. труда на Ст. Димитрова (Димитрова 2000), в който се проучват процесите на речево общуване с деца в условия на "неравнопоставеност" .

- Проблемът за влизане на говорещия в различни малки социални групи, за езиковата адаптация във всяка от тях и свързания с това проблем за превключване на кодовете при общуване в различни групи (срв. напр. общуването на юноша в семейството и в игрова група на връстници, общуване на хора в професионално еднородна среда и извън професионалната група и т.н.), създаване на социално-речеви портрети (Вж. за това у Николаева 1991; Крисин 2001; Карасик, Дмитриева 2005) и редица други.

Очевидно е, че решаването на задачи, подобни на описаните дотук, със средствата на "чистата" лингвистика не е много продуктивно. Необходимо е да бъдат привлечени средствата и методите на социолингвистиката.

Тук са изброени само някои примери за проблемите, отнасящи се към компетенцията на функционалната социолингвистика (наистина най-характерните, както ми се струва). Привеждането на пълен списък на тези проблеми и поне кратката им характеристика е самостоятелна задача, за чието решаване тази статия не претендира.

ЛИТЕРАТУРА

Димитрова 2000: Димитрова, С. П. Речевое общение с детьми: коммуникация в условиях "неравнопоставленности". - В: Речевое общение в условиях языковой неоднородности. - ИРЯ РАН. М., 76-91.

Земска, Крисин 1998: Земская, Е. А., Л. П. Крысин. Московская школа функциональной социолингвистики. ИРЯ РАН. М.

Карасик, Дмитриева 2005: Карасик, Б. И., О. А. Дмитриева. Лингвокультурный типаж: к определению понятия. - В: Аксиологическая лингвистика: лингвокультурные типажы. Изд-во Белградского университета. Белград, 5-25.

Крисин 2000: Крисин, Л. П. Социальная маркированность языковых единиц. - Вопросы языкознания, № 4, 26-42.

Крисин 2001: Крисин, Л. П. Современный русский интеллигент: попытка речевого портрета. - В: Русский язык в научном освещении. М., № 1, 90-106.

Николаева 1991: Николаева, Т. М. "Социолингвистический портрет" и методы его описания. - В: Русский язык и современность: Проблемы и перспективы развития русистики. Доклады Всесоюзной научной конференции. Ч. 2. МГУ. М.

Николски 1976: Никольский, Л. Б. Синхронная социолингвистика. "Наука", М.

Современный русский язык 2003: Современный русский язык: социальная и функциональная дифференциация. Отв. ред. Л. П. Крысин. ИРЯ РАН. М.

Превела от руски Р. Цойнска